

TO INCREASE STUDENTS' CURIOSITY IN ELEMENTARY GRADE MATH LESSONS

Xudoyberganov Nodirjon Shokirjonovich1

Qo‘qon davlat universiteti v.b dotsenti 1

Abduraxmonov Umidjon Shoqosim o‘g‘li 2

Qo‘qon davlat universiteti v.b dotsenti 2

Abstract

This article analyzes effective methods and pedagogical approaches to increase students' interest in science in primary grade mathematics lessons. In mathematics education, the importance of interactive methods, game technologies, teaching on the basis of problem situations and the use of modern information technologies are highlighted. Also provides methodological recommendations for choosing tasks appropriate to the age characteristics of students, forming motivation, developing creative thinking and increasing activity in the learning process. The results of the research are significant as they serve to enrich the content of primary school mathematics lessons and to form strong knowledge and stable interest in students.

Keywords: Primary education, mathematics lesson, student motivation, interest, interactive methods, game technologies, didactic materials, creative thinking, modern pedagogy, quality of education.

Introduction

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf matematika darslarida o‘quvchilarning fanga bo‘lgan qiziqishini oshirishning samarali usullari va pedagogik yondashuvlari tahlil qilinadi. Matematika ta‘limida interaktiv metodlar, o‘yin texnologiyalari, muammoli vaziyatlar asosida o‘qitish hamda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos topshiriqlarni tanlash, motivatsiyani shakllantirish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish va dars jarayonida faollikni

kuchaytirishga qaratilgan metodik tavsiyalar beriladi. Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf matematika darslarini mazmunan boyitish va o'quvchilarda mustahkam bilim hamda barqaror qiziqish hosil qilishga xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, matematika darsi, o'quvchi motivatsiyasi, qiziqish, interaktiv metodlar, o'yin texnologiyalari, didaktik materiallar, ijodiy fikrlash, zamonaviy pedagogika, ta'lim sifati.

Hozirgi paytda maktablarda boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarni har tomonlama yetuk insonlar qilib tarbiyalash hisoblanadi. Bunda ularda matematika bo'yicha bilimlar berish bilan birga ularga o'rganilayotgan bilimlarni asosli va puxta bo'lishini ta'minlash, ularni qo'llay olish ko'nikma va malakalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa matematika darslarida fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish hamda ularni kelgusida olingan bilimlarni ongli hayotiy faoliyatda muvaffaqiyatli qo'llashlari uchun zarur ko'nikma va malakalarni shakllantirish boshlanqich matematik ta'limning asosiy vazifalariga aylanishi lozim. SHu nuqtai nazardan o'quv jarayonida matematik masalalar, jumladan hayotiy mazmunli, ularning to'plagan tajribasiga asoslangan masalalarni yechish usullariga va ularni qo'llashga o'rgatish o'ziga xos xususiyatlarga ega, ularni ta'lim mazmuni va o'rganilayotgan tushunchalar mohiyatini ochib berishda foydalanish, o'zaro aloqadorlikda va o'quvchilar amaliy faoliyati tajribasi bilan qo'shgan holda o'qitish dolzarb masalalardan hisoblanadi. Bu usullarni ishlab chiqish va amalda qo'llash o'qitish sifat va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Boshlang'ich ta'limda matematika o'qitishning asosiy maqsadlaridan biri ham o'quvchilar intellektual tafakkurini shakllantirish asosida o'quvchilar qobiliyat va qiziqishlarini rivojlantirish hisoblanadi. Demak, boshlang'ich sinflarda arifmetik amallar tushunchasini mohiyatini va hisoblash usullarini etkazish uslubiyatini ishlab chiqish o'z ichiga o'quvchilarda umuman boshlang'ich matematika asosiy tushunchalarni shakllantirish va ularni amalda qo'llay olish ko'nikma va malakalarini rivojlantirishni oladi.

Bunga sabab quyidagilar:

1. Boshlang'ich ta'limda matematika o'qitish arifmetik amallar va tushunchalar mohiyatini ochish orqali, hayotiy mazmunli mashq va misollardan keng

foydalanish va shu asosda mantiqiy biri-biriga bogʻlangan tushunchalar, taʼriflar, qoidalar va xulosalarni keltirib chiqarish oʻquvchilar matematik qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi..

2. Boshlangʻich taʼlimda matematika oʻrganishda har bir amalning oʻziga xos xususiyatlarini oʻzida aks ettiruvchi matnli mashqlar va ularni oʻquvchilar haqiyotiy tajribasi bilan bogʻlab taklif etish uzviylikka ega, bu esa oʻquvchilarning fanga qidiqishlarini oshirish bilan birga fikrlash qobiliyatlarini rivojlanishi uchun asos boʻladi. SHuningdek umumiy fikrlash usullari va koʻnikmalarni rivojlantirishga taʼsir koʻrsatadi.

3. Boshlangʻich taʼlimda matematika oʻqitishda fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish arifmetika materiallari mazmuni, oʻrganilayotgan asosiy tushunchalar va ularga doir masalalarni yechish koʻrgazmali tasavvurlar bilan birga mantiqiy fikrlashni, asoslash va amaliy qoʻllanishni talab etadi.

Matematik masalalar yechish matematika oʻqitishning muhim tarkibiy qismidir. Masalalar yechmasdan matematikani oʻzlashtirishni tasavvur ham etib boʻlmaydi. Matematikada masalalar yechishning nazariyasini amaliyotga tadbiiq qilishning muhim yoʻlidir. Masalalar yechishning boshlangʻich sinflarda oʻrganiladigan u yoki bu nazariy materiallarni oʻzlashtirish jarayonida muhim rolni va oʻquvchilarni fikrlash qobiliyatlarini oʻstiradi muhim rol oʻynaydi. Masalalar amaliy ishlar sistemasi asosida tuziladi. Bu degan soʻz har bir yangi tushunchani tarkib toptirish har doim bu tushuncha ahamiyatini tushuntirishga yordam beradigan uning qoʻllanishini talab qiladigan u yoki bu masalani yechish bilan amalga oshadi.

Arifmetik amallarning mazmunini amallar orasidagi bogʻlanishlarni amal komponentlari bilan natijalar orasidagi ochib berishda, har xil miqdorlar orasidagi bogʻlanishlar bilan tanishishda mos sodda masalalardan foydalaniladi. Sodda masalalar oʻquvchilarda murakkab masalalarni yechish uchun zarur, boʻladigan bilimlar malakalar va koʻnikmalarni tarkib toptirish uchun asos boʻlib xizmat qiladi. Masalalar bolalarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishning foydali vositasi boʻlib odatda oʻz ichiga ayrim bilimlarni oladi. Bu bilimlarni qidirish masala yechuvchidan analiz va sintezga mustaqil murojaat qilish faktlarni taqqoslash, umumlashtirish va hokazolarni talab qiladi. Bilishning bu usullarini oʻrgatish matematika oʻqitishning muhim maqsadlaridan biri hisoblanadi.

Masalalarni yechishda predmetga boʻlgan qiziqish rivojlanadi, umuman

mustaqillik erkinlik, talabchanlik, mehnatsevarlik, maqsadga intilishlik rivojlanadi. O'quvchilarga tarbiya berishda ham hayotiy masalalar fikr doiralarni kengaytirishga yordam beradi. Masalalar ustida ishla ekan sistemali ravishda va rejali asosda o'quvchilarning xususiy malakalarini takomillashtirishga olib keladi.

Masala ustida ishlash uning mazmunini o'zlashtirishdan boshlanadi. O'quvchilar hali o'qish malakasiga ega bo'lmagan dastlabki vaqtlarda ularni o'qituvchi o'qib beradigan masala matnini tinglashga shartning muhim elementlarini tovush chiqarib ajratishga o'rganish kerak shundan keyin masala shartini yaxshiroq o'zlashtirish maqsadida, har bir o'quvchi masala matnini tinglashga va masalani mustaqil o'qib chiqishi zarur. Buning uchun ularga masalani oldin ovoz chiqarmay o'qishni so'ngra esa tovush chiqarib ifodali o'qishni taklif qilish kerak.

Boshlang'ich sinflarda masalalarni o'rganish yangi tushunchalarni shakllantirish, sodda masalarni yechishdan murakkablarni yechishga o'tish yordamida amalga oshiriladi. Bunda qo'shish, ayirish, ko'paytirish va bo'lishga doir har xil sodda masalalar ya'ni bir xil qo'shiluvchilarning yig'indisini topishga karrali va teng bo'laklarga bo'lishlarga doir sonni bir nyecha kattalashtirish va kichiklashtirishga oid masalalar sonlarni taqqoslashga amallarning noma'lum komponentlarni topishga doir sodda masalalar shuningdek turli murakkab masalalar shu jumladan keltirib yechiladigan masalalar, ikki ko'paytuvchining yig'indisini topishga doir va unga teskari masalalar yig'indisini so'ngra ko'paytirish bo'lishga keltiradigan va boshqa masalalarni ko'rib chiqamiz.

Agar berilgan masala o'zining murakkabligi bilan sinfda yechilgan masalalarga mos yoki o'xshasa u holda o'quvchilar taklif qilingan masalaning yechilishi yo'lini mustaqil topishga o'rgatish kerak. SHu maqsadda o'quvchilar masalalar yechishga yaqinlashishning eng sodda umumiy usullarini egallashlari lozim.

O'quvchilar o'qituvchi rahbarligida masala shartini qisqa va yaqqol yozib olishlari, yechish yo'llari topishni osonlashtirish maqsadida shartini chizma yoki rasm bilan" tasvirlay olishlari kerak. O'quvchilar yechilayotgan masalada nima ma'lum nima noma'lumligini masala shartidan nima kelib chiqishini qanday arifmetik amallar yordamida qanday tartibda masala savoliga javob topish mumkinligini aniq va ravshan tushuntirishga o'rganishlari kerak.

O'quvchilar har bir amalni nega tanlaganliklarini anglay olishlari masala bo'yicha ifoda yoki tenglama tuzib olishlari uni yecha olishlari, savolga javob berib, yechimning to'g'riligini tekshirib olishlari lozim.

O'n ichida bajariladigan sodda masalalar yechishini o'qitish metodikasi bo'yicha mashq qildirish sodda masalalarni yechishda ko'rgazmali qo'llanmalarni qo'llashda ba'zi o'quv va malakalarini egallashadi. 2-sinfda masalalar ustida ishlash asosiy o'rinni egallaydi. Bu erda qo'shish va ayirishdan tashqari ko'paytirishga va bo'lishga bir xil qo'shiluvchilarni yig'indisini topishga teng bo'laklarga bo'lishga, sonni bir necha marta orttirish va kamaytirishga sonlarni qisqa taqqoslashga amallarning noma'lum konponentini topishga doir har xil sodda masalalar shuningdek har xil ko'rinishdagi murakkab masalalar keltirish usuli bilan yechiladigan masalalar ikkita ko'paytmaning yig'indisini topishga doir va bunga teskari masalalar yig'indisini songa ko'paytirish va bo'lishga keltiriladigan masalalar ko'rib chiqiladi.

Har xil turdagi masalalar yechishini amallar ma'nosini ochib berish, u yoki bu tushuncha u yoki bu munosabatlarning shakllanishidan tashqari o'quvchilar bilim doiralari kengayishiga ba'zi kattaliklar va ular orasidagi bog'lanishlar bilan chuqurroq tanishtirishga hizmat qiladi. O'quvchilar masalani yechishiga zarur malakalarni egallashlari uchun turli hayotiy hollarda berilgan va izlanayotganlar orasidagi ma'lum bog'lanishlarni tushungan holda topishga o'rgatish kerak. SHunday qilib masalalar yechishni ustida ishlaganda o'quvchi faqat u yoki bir xil masalani haqidagini o'ylamasdan balki masala yechish malakasini shakllantiruvchi xususiy malakalarni rejali va muntazam ravishda ishlab chiqilishi borasida g'amxo'rlik qilishi kerak. CHunki masala yechishning umumiy murakkab malakasi shu xususiy malakalardan tashkil topadi.

Masala ustida ishlash uning mazmunini o'zlashtirishdan boshlanadi. Masala mazmunini yaxshi tushunish uchun o'quvchilarni har biriga uning matnini eshittiribgina qolmay, balki uni mustaqil o'qib chiqishlari ham kerak. Agar masala sharti bosh qotiradigan bo'lsa o'quvchilarga masala mazmunini mustaqil o'yiab ko'rishlari uchun bir-uch minut vaqt berish maqsadiga muvofiqdir. Masala matni ustida ishlaganda o'quvchilarning diqqat e'tiborini awalo masala matnidagi har bir so'z va har bir son mazmuniga qaratish lozim, masalada tasvirlanayotgan manzarani joyni tasavvur qilishiga yordam berish kerak, masala matn ustida og'zaki ishlagandan keyin masala mazmuni

matematik atamalar tiliga o‘tkazish va uning matematik tuzilishini qisqa yozuv (sxema, chizma, jadval) shakllarida ifodalash kerak. O‘quvchilarda ikkinchi sinfda birinchi sinfdagi kabi yangi masalalar bilan tanishtirishda yoki murakkab masalarni yechishda to‘la predmet ko‘rsatmalikda sekin-asta to‘liq bo‘lmagan ko‘rsatmalikka o‘tiladi. Masala sharti murakkab berilganlar orasidagi bog‘lanishlarni tahlil qilish qiyin bo‘lganda shunigdek yangi tipdagi masalalarni yechishda qisqa yozishdan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Sodda masalani yechishda amal tanlash masalasiga to‘xtalib o‘tamiz. Bu malaka 1-sinfda shakllantirib boriladi, o‘quvchilarning 2-yilda shakllantirish yana davom ettiriladi. Sodda masalalarni arifmetik, arifmetik ham algebrik usul bilan yechish mumkin. Sodda masala arifmetik usul bilan yechilganda ifoda tuzib uning qiymati topiladi. Masalan: Ahmad bir kuni kitobning 15 betini o‘qidi, 2-kuni esa birinchi kuniga qaraganda ikki marta ko‘p o‘qidi. Ahmad ikkinchi kuni kitobning necha betini o‘qidi. Masalani yechilishini bunday yozish mumkin: $15-2=30$ (bet).

Javob: Ahmad ikkinchi kuni 30 bet kitob o‘qigan. Masala yechimini tekshirish to‘g‘ri yoki notug‘riligini aniqlashdan iboratdir. Boshlang‘ich sinflarda tekshirishning quyidagi usullaridan foydalaniladi.

Masalalarning shartlari bilan topilgan javoblar orasida moslik o‘rnatish. Bu usul bilan o‘quvchilarni birinchi sinfdan boshlab tanishtiriladi, shu usul 2-sinfda davom ettiriladi. Masalan: Vali 12 ta baliq Ahmad esa unga qaraganda 2 marta kam baliq tutdi: ikkalasi birgalikda qancha baliq tutishgan.

Yechish: $12+12:2=12+6=18$ ta (baliq).

Tekshirish: masalaning shartiga ko‘ra Vali Ahmadga qaraganda 2 marta ko‘p baliq tutgan.

$18-12=6$ ta. $12:6=2$ ta.

Masalani o‘zi bilan va uning tarkibiy elementlar bilan bolalarni tanishtirish o‘qitish jarayonidagi navbatdagi eng muhim va juda javobgarlik bosqichidir. Bu ishni predmet ko‘rsatmalikdan foydalanib boshlash kerak. O‘qituvchi son ma‘lumotlarni va amallarni ko‘rsatadi ammo natijani ko‘rsatmaydi, o‘quvchilardan yashirishi juda muhimdir.

Masalan: Akasi erkinga oldin 6 ta daftar sovg‘a qildi, keyin yana 2 ta daftar sovg‘a qildi. Erkinga akasi qancha daftar sovg‘a qilgan.

Yechish: $6+2=8$ ta (daftar).

Javob: akasi erkinga 8 ta daftar sovg‘a qilgan.

Sonni bir nycha birlik ortirish va kamaytirishga doir masalalar yig'indi va qoldiqni topishga doir masalalarda kengroq kiritiladi. Bu holdagi sodda masalalarni qarashga tayyorgarlik ularni kiritishdan oldin boshlanadi. Bu ish ushbu munosabatlarni o'rnatishdan iborat. Agar predmetlarni berilgan gruppasiga bir yoki bir nychta predmet qo'shilsa bu dastlabki predmetlar sonini orttiradi, agar ayirilsa bu dastlabki predmetlar sonini kamaytiradi. Bu munosabatlar bir xil ko'rsatma materiallar yordamida o'rgatiladi. Didaktik materiallar bilan ish ko'riladi, bolalar ushbu ko'rinishdagi amaliy mashqlarni bajarishadi:

1. "3 ta kvadrat qo'ying, ularga yana 2 ta kvadratni yaqinlashtiring" kvadratlar qancha bo'ladi?
2. Qanday bildingiz?
3. Kvadratlar ko'paydimi yoki kamaydimi? SHundan keyin syujetli rasmlar bo'yicha ishlashga o'tish mumkin. Rasmlar bo'yicha ham didaktik o'yinlar puxtalash uchun beriladi. Bilimlarni tekshirishda masala o'quvchi taffakurini rivojlantirish haqida fikr yuritish kerakli amallarni to'g'ri tanlash hisoblash ko'nikmalari haqida fikr yuritish imkonini beradi.

Har bir masalada shart va savol bo'ladi. Masala shartida berilgan sonlar orasidagi va berilgan sonlar bilan izlanayotgan son orasidagi bog'lanish ko'rsatiladi, bu bog'lanishlar tegishli arifmetik amallarni tanlashni belgilab beradi. Savol esa son izlanayotgan son ekanligini bildiradi.

Masala. Avtobusda 7 ta yo'lovchi bor edi. Avtobus bir to'xtagandan keyin undagi yo'lovchilar soni ikkkita orttdi. Avtobus tuxtagandan keyin undagi yo'lovchilar qancha bo'lgan?

O'qitishning dastlabki kundan boshlab sonni bir nycha birlik orttirishga doir qiyinroq masalalarni kiritishga tayyorgarlik ishlari boshlanadi. Bunday masalalarda predmetlarning 2 ta to'plami taqqoslanadi: Amaliy mashg'ulot bajarish davomida bolalar predmetlarning 2 ta to'plami elementlari orasida bir qiymatli moslik o'rnatishni o'rganib oladilar, shuningdek taqqoslanayotgan to'plamlarning qaysisida predmetlar ko'p -qaysisida kam ekanligini aniqlashni ham o'rganib olishga harakat qiladilar.

Hamma arifmetik amallar ularni yechish uchun bajariladigan amallar soniga qarab, sodda va murakkab masalaga bo'linadi. Yechilishi uchun bitta arifmetik amal bajarilishi zarurbo'lgan masala sodda masala deyiladi Yechilishi uchun bir biri bilan bog'liq bo'lgan bir nychta ular bir xil yoki har xil amal bo'lishlari

bilan amalni bajarish zarur bo'lgan masala murakkab masala deyiladi.

Ma'sala. Paxta terish mashinasi 6 kunda 84 sr paxta yig'ishtirib oldi. Bu mashina 9 kunda necha kg paxta teradi?

Yechish: $84:6=14$ $14 \cdot 9=126$ (sr)

Javob: Bu mashina 9 kunda 126 sr paxta teradi.

Rasmlar bo'yicha didaktik materiallar bo'yicha ham qilingan savollar hal qilinadi. O'qitishning shu bosqichida tayyor masalalarni yechishda shartli rasmlardan foydalanishga o'tish maqsadga muvofiqdir.

Ushbu masala namunasida tegishli ish qanday bajarilishini ko'rsatamiz! SHu sababli masala matnida berilgan sonlar bilan izlanayotgan son orasidagi bog'lanishni ko'rsatuvchi biror bir vosita ko'rsatmalar bo'lishi va bu bog'lanish kerakli arifmetik amallarni tanlash va ular tartibini aniqlash kerak. Masalani to'la yechimi shartning aniqligidan to'liq bajarilish tartibini ko'rsatuvchi rejadan kattaliklarning u yoki bu qiymati qanday amal bilan topilishi va nega shu amal bilan topilishini tushuntirishdan, arifmetik amallarni bajarish va javobdan iborat bo'ladi.

Masala yechimini tekshirish va olingan javobning to'g'ri yoki to'g'ri emasligini aniqlash ham kiritiladi. Ko'pincha masalalar o'quvchilarga ularni bilimlarini to'ldirish malakalarini egallash, ko'nikmalarni takomillashtirish va masala tuzulishi bilan tanishish. Masala tuza bilish ko'nikmasi uning tuzilishini o'zlashtirib olish uchun zamin yaratadi.

Bolalar masala tuzilishi bilan ikkinchi yoki uchinchi mashg'ulotda tanishadilar. Ular masalada shart va savol borligini bilib oladilar, masala shartida kamida ikkita son bo'lishligi alohida ta'kidlanadi.

O'qituvchi bolalarga murojat qilib: u men hozir sizlarga masalada nima haqida gapirilishini so'zlab beraman, siz bo'lsangiz men aytgan narsalarning hammasini ko'rsatasiz. Bolalar stolning chap tomoniga ikkita olma, o'ng tomoniga 3 ta olma quyishdi. Stolga hammasi bo'lib neyechta olma quyishdi. Bizlar masala tuzdik. Keling uni takrorlaymiz va bilganlarimizni bilmaganlarimizdan ajratamiz. Biz nimani bilamiz? Bolalar chap tomonda 2 ta olma, o'ng tomonda esa 3 ta olma bor " deb javob beradilar. "Buni biz bilamiz", bu masalani sharti deb tushuntiradi o'qituvchi. Masalada nima so'ralayapti?

Bolalar: Stolda hammasi bo'lib neyechta olma borligi? deb javob beradilar. Biz bunibilmaymiz. Biz manna shuni aniqlashimiz kerak. Har bir masalaning o'z sharti va savoli bor. Bizning masalamizda qanday sonlar haqida gapirilyapti?

Siz qanday savol quydingiz?

Masalamizni takrorlaymiz: O'qituvchi bolalardan biriga masala shartini takrorlashni, boshqasiga savol quyishni taklif etadi. Masala qanday ikki qismdan tuzilganligi aniqlanadi. Ular shu usulda 2-3 ta masala tuzilishi taklif etiladi.

Bolalar ko'rsatma materialsiz masalalar tuzishni o'rganib olganlaridan keyin, masala tuzilishi haqidagi bilimlarini mustahkamlash ushun uni hikoya va topishmoq bilan ongli ravishda taqqoslash foydalidir. Masalani topishmoqlar bilan taqqoslash yaxshidir. Sonlar, ko'rsatilgan topishmoqlar tanlab olinadi.

"Bittasi gapiradi, ikkitasi tomosha qiladi, yana ikkitasi eshitadi(og'iz, ko'z, quloqlar) yordamida.

Bir tom ostida to'rt og'ayni yashaydi" (stol) va h.k.

O'qituvchi bolalar bilan birgalikda bu erda qanday savollar berish mumkinligini muhokama qiladi:

"Bu nima? Stolning nychta oyog'i bor?" va hokazo. Topishmoqda qanday narsa haqida gap borishini topish kerak. Masalada esa miqdorni, nycha soni hosil bo'lishni yoki nychta narsa qolishini bilish kerak. Masalani topishmoq bilan solishtirish masala savolining arifmetik mazmunini ta'kidlash imkonini beradi. Bolalarning masalani hikoya, topishmoqdan farq qilishiga yordam beruvchi umumiy usullardan foydalanishiga o'rgatish foydalidir. Matnni quyidagi reja asosida tahlil qilish mumkin.

Bu erda sonlar bormi? Bu yerda nychta son bor?

Mashg'ulot oxirida bolalarga topishmoq, hikoya va masalani qaytadan tuzish uchun nima qilish kerakligini o'ylash taklif etiladi. O'rgatishning bu bosqichida birinchi mashg'ulotda bolalar qo'shish hamda ayirishga oid masalalarni yechadilar, qo'shish va ayirishga oid masalalar ketma-ket tuziladi. Javobni sonlar o'rtasidagi bog'lanishdan va munosabatlarni tushunchaga asoslanib topadilar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini matematika darslarida fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda turli masalalarning o'rni katta. Biz quyida ana shunday masalalarning ayrim turlariga to'xtalib o'tamiz.

Sahnalashtirilgan masalalar. Sahnalashtirilgan masalalarga katta e'tibor beriladi. Bu masalalarda bolalarning kuzatgan, ko'pincha o'zlari bevosita bajargan harakatlari aks ettiriladi. Bu erda savolga javob berish emas, balki bu berilgan sonlar ko'rgazmali asosida ko'rinib turishi mumkindir. Birinchi sinf bolalari ko'pincha masalani yechishni bilmaydilar, chunki ular u yoki bu

harakatni ifodalovchi (sarf qildi, bo'lishib oldi, sovg'a qildi va hakoza)so'zlarning ma'nosini tushunmaydilar. SHunning uchun maktabda, tayyorlov guruhida u yoki bu harakatni ifoda etuvchi so'zlarni mazmunini ochib berishga alohida e'tibor berish kerak. SHu maqsadda masala asosiga qanday amaliy harakatlarni kiritish zarurligini hisobga olish kerak. Bunda qarama-qarshi harakatni: keldi-ketdi, yaqin kelishdi-uzoqlashdilar, oldi-berishdi, ko'tarishdi-tushirishdi, olib kelishdi- olib ketishdi, uchib ketishdi nazarda tutuvchi yig'indi va qoldiqni topishga oid masalalarni taqqoslash maqsadga muvofiqdir.

Ko'rgazmali masalalar. Dastlab bolalarga mavzu mazmuni to'g'risida gapiriladi, hamda berilgan sonlar tasvirlangan rasmlar ko'rsatiladi. Rasm bo'yicha birinchi masalani o'qituvchining o'zi tuzadi.U bolalarni rasmlarni ko'rib chiqishiga, berilgan sonlarni hamda miqdoriy munosabatlarning o'zgarishiga olib kelgan hayotiy harakatlarni ajratib olishga o'rgatadi. Masalan, rasmda 5 ta shar ushlagan bola tasvirlangan, u 1 ta sharni qizchaga bermoqda. Rasmni ko'zatayotib o'qituvchi: Bu erda nima tasvirlangan? Bola nima ushlab turibdi? Unda nychta shar bor? U nima qilmoqda? Biz nimani bilamiz? Masalani shartini tuzing. Nima haqida so'rash mumkin? deb so'raydi.O'qituvchi berilgan sonlarni o'zgartirib, bolalarni ayni bir mavzuda har xil mazmundagi yig'indi va qoldiqni topishga oid masalalarni o'ylab topishga, hikoya qilishga o'rgatishda foydalanadigan hohlagan mazmundagi rasm asosida masala tuzishga undaydi.

Matematik masalalar sodda va murakkab masalalarga ajratiladi. Bitta amal bilan yechilishi mumkin bo'lgan masalalarga sodda masalalar deyiladi. Bir nychta sodda masalalardan tuzilgan va shu sababli ikki yoki undan ortiq amallar yordamida yechiladigan masalalarga murakkab masalalar deyiladi.

Masalan: daraxt shoxida 6 ta qush bor edi. Ulardan 2 tasi uchib ketdi? Bu masalaga 2 ta teskari masala tuzish mumkin.

1) Daraxt shoxida bir nychta qush bor edi. 2 ta qush uchib ketgandan so'ng daraxt shoxida 4 ta qush qoldi. Daraxt shoxida nychta qush qoldi?

2) Daraxt shoxida 6 ta qush qo'nib turgan edi, bir nychta qush uchib ketgandan so'ng 2 ta qush qoldi. Nychta qush uchib ketdi?

Sodda masala orasidan bevosita ifodalangan masala ajratilgan.

1- masala. Bir qutida 8 ta olma bor bu olmalar ikkinchi qutidan 5 ta ortiq. Ikkinchi qutida nychta olma bor.

Yechish: $8-5=3$ ta (olma)

Javob: ikkinchi qutida 3 ta olma bor.

2- masala. Vali 6 ta quyon rasmini chizdi. Valini chizgan rasmlari Zokirni chizgan rasmlaridan 2 ta ortiq. Zokir neychta quyon rasmini chizdi?

Yechish: $6-2=4$ ta.

Javob: Zokir 4 ta quyon rasmini chizdi.

Sodda masalalardan yig'indi va qoldiqni topishga doir masalalar.

3- masala. Ahmad 3 ta qo'g'irchoq va ikkita koptok rasmini chizdi. Ahmad neychta o'yinchoq rasmini chizdi?

Yechish: $3+2=5$ ta.

Javob: Ahmad 5 ta o'yinchoq rasmini chizdi.

4- masala. Zokir olma daraxtidan 7 ta olmani oldi va 3 tasini edi. Zokirda neychta olma qoldi?

Yechish: $7-3=4$ ta (olma). Javob:

Zokirda 4 ta olma qoldi.

5- masala Stol ustida 4 ta qizil qalam bor edi yana unga 4 ta ko'k qalamni qo'shdi. Stol ustida neychta qalam bor edi:

Yechish: $4+4=8$ ta

Javob: stol ustida 8 ta qalam bor edi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдурахмонов, У. Ш. "О КРАЕВОЙ ЗАДАЧЕ ДЛЯ УРАВНЕНИЯ ТРЕТЬЕГО ПОРЯДКА ПАРАБОЛО-ГИПЕРБОЛИЧЕСКОГО ТИПА В ТРЕУГОЛЬНОЙ ОБЛАСТИ." (2022): 202-206.
2. Abdurahmonov, U. "FUNKSIYA NOSILASI GEOMETRIK VA MEKANIKA MA'NOLARI." Журнал интегрированного образования и исследований 1.6 (2022): 135-138.
3. Абдурахмонов, У. Ш. "О ПОСТАНОВКЕ И ИССЛЕДОВАНИЮ ОДНОЙ КРАЕВОЙ ЗАДАЧИ ДЛЯ УРАВНЕНИЯ ТРЕТЬЕГО ПОРЯДКА ПАРАБОЛО-ГИПЕРБОЛИЧЕСКОГО ТИПА В ТРЕУГОЛЬНОЙ ОБЛАСТИ С ТРЕМЯ ЛИНИЯМИ ИЗМЕНЕНИЯ ТИПА." E Conference Zone. 2022.
4. Sh, Abdurakhmanov U. "The main approaches to the formation of the control action in younger schoolchildren in the process of teaching mathematics." INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE &

- INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036 11.11 (2022): 142-150.
5. Абдурахманов, Умиджон, Ормоной Тошматова, and Хуснида Мелиева. "Umumta'lim maktablarida matematika fanini o'qitishning zamonaviy didaktik vositalari va muammoli ta'lim texnologiyasi." *Общество и инновации* 3.3 (2022): 231-238.
  6. Abdurahmonov, U. "EKSTREMAL MASALALARNI YECHISHDA TENGSIZLIKLAR USULIDAN FOYDALANISH." *Eurasian Journal of Academic Research* 2.12 (2022): 1239-1242.
  7. Shoqosimo'g'li, AbduraxmonovUmidjon. "The importance of didactic games in teaching mathematics in secondary schools." *Web of Scientist: International Scientific Research Journal* 3 (2022): 1566-1570.
  8. Abduraxmonov, U. S., and D. No'monova. "UMUMTA'LIM MAKTABLARI MATEMATIKA DARSLARIDA ZAMONAVIY DIDAKTIK VOSITALARINING QO'LLANILISHI." *Новости образования: исследование в XXI веке* 1.9 (2023): 160-165.
  9. Abdurahmanov, U. S. "Application of Modern Information Technologies in Teaching Mathematics in General Education Schools." *INTERNATIONAL JOURNAL OF INCLUSIVE AND SUSTAINABLE EDUCATION* 2.3 (2023): 20-24.
  10. Abduraxmonov, Umidjon, and Shohista Musayeva. "BOSHLANG 'ICH TA'LIMDA INNOVATSION JARAYONNING PEDAGOGIK ASOSLARI." *University Research Base* (2024): 91-92.
  11. Sh, Abduraxmonov U., and S. A. Umarjonova. "TA'LIMNI BAHOLASHDA INNOVATSION YONDASHUV. PIRLS BAHOLASH DASTURI." *University Research Base* (2024): 95-96.
  12. Abduraxmonov, Umidjon. "UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA O'QUVCHILARNING MATEMATIKAGA KOGNITIV QIZIQISHLARINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYASI." *University Research Base* (2024): 93-94.
  13. Abduraxmonov, Umidjon, and Muslima Temirova. "BOSHLANG 'ICH TA'LIMDA INTEGRATSIYA. O'QUVCHINI MUSTAQIL FIKRLASHGA YO'NALTIRISHDA INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIMNING ROLI." *University Research Base* (2024): 87-88.

14. Sh, Abduraxmonov U., and Z. A. Valijonova. "BOSHLANG 'ICH TA'LIMDA INNOVATSION YONDASHUV." University Research Base (2024): 89-90.
15. Umidjon, Abdurakhmanov. "CONDITIONS FOR THE FORMATION OF STUDENTS' COGNITIVE INTERESTS." JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN 6.5 (2023): 357-362.
16. Абдурахманов, Умиджон. "АКТИВИЗАЦИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА УЧАЩИХСЯ К МАТЕМАТИКЕ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ." JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN 6.5 (2023): 363-369.
17. Umidjon, Abdurakhmanov, and Melikoziyeva Oghiloy. "SCIENTIFIC AND THEORETICAL BASES OF ORGANIZING EXTRACURRICULAR ACTIVITIES." PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS (2023): 341.